

Практ.
197–1

Практ.
197–2

§ 14–1

§ 0–15

§ 15. Знакі прыпынку ў канструкцыях з чужой мовай

199. Прачытайце. Якім спосабам перададзена чужая мова? Назавіце іншы спосаб перадачы чужой мовы. Пабудуйце схемы канструкцый з простаай мовай, выкарыстоўваючы літары **П (п)** для абазначэння простаай мовы, **А (а)** — для абазначэння слоў аўтара.

I. 1. Сястра глянула на Галіну Адамаўну. Той хацелася крыкнуць: «Не трэба! Не выходзь!» (*І. Шамякін*). 2. «Чаму і завошта?» — пыталася яна [Сцепаніда] ў сябе, не знаходзячы, аднак, адказу, і думкі яе ішлі далей, у глыб перажытага (*В. Быкаў*). 3. «Мама, купі мне гэтую кніжку!» — амаль патрабуе малая (*В. Шніп*). 4. «Дарога, вандроўка — самае лепшае лякарства ад усякіх напасцей», — зазначае сам сабе Лабановіч і сам сабе ціха ўсміхаецца (*Я. Колас*). 5. «Стой, брат! — прыпыніў я самога сябе. — Аглух ты сёння, ці што?» (*Я. Брыль*). 6. «Я рад, пан Савіч, што вы разумееце, — узрадаваўся Грот. — Не, мы не жорсткія. Мы мяккія і добрыя» (*І. Шамякін*). 7. «Бывай жа, родная засень і родная хата, — думае ён, — і ты, маці, не глядзі так трывожна ўслед» (*М. Стральцоў*).

II. 1. Аляксандр падаў руку:
— Добры дзень!

2. — Мама, дзе наш тата?— запытала Слава (*К. Чорны*).

3. — Так, так... — смяецца Валя і радасна махае рукою (*В. Сурунчук*).

4. — Гэта забабоны, — махнуў рукою Косця (*У. Гніламедаў*).

5. — Куды ж вы так спяшаецеся? — сказала Вольга Сцяпанаўна. — Жонкі вас чакаюць ці дзеці плачуць? (*Я. Колас*).

6. — Бачыце, які прыгожы сёння дзень! — ухваляючы ранішняе сонейка, добры настрой і добрую дзяўчыну, гаварыў хлопец. — І білет вы купілі, пэўна, шчаслівы! (*І. Тулупава*).

7. — Гэта мой апошні тут вечар, — казалі сама сабе Ядвіся. — І я не ўбачу яго! (*Я. Колас*).

8. — І цяпер, дзядуля, там, за Нёманам, у пушчы, — зазначыў хлопец, — лясы напоўнены птушыным і звярыным жыццём... (*М. Бусько*).

Чым адрозніваецца афармленне канструкцый з простаю мовай пад лічбай I і пад лічбай II?

Сфармулюйце правілы пунктуацыйнага афармлення канструкцый з простаю мовай.

200. Прачытайце вершы, вызначце іх асноўную думку. Раствлумачце пастаноўку знакаў прыпынку ў канструкцыях з простаю мовай. Складзіце схемы канструкцый з простаю мовай.

Я помню, як ты юны, закаханы
Мне прызначаў над Прыпяццю спатканне.
Казаў: «Што будзе з намі — невядома,
Я ад'язджаю^ф з бацькавага дому,
Давай пасадзім дрэўцы для ўспаміну,
Я пасаджу дубок, а ты — рабіну».
Паехаў ты, і пасля бур-навалаў
Рабінка маладзенькая завяла.^{сн}
Дубок трывожна пахіліў галінкі,
Нібы пытаўся: «Што з табой, дзяўчынка?»
Рабіначку на досвітку крамяным
Дубок паіў расой, а я — слязамі.
Гарнуў дубочак любую да сэрца,
І на світанні акрыяла дрэўца.
Рабіначка закрасавала ўранні,
Каб век не гасла, каб жыло каханне...
Ты — мужны дуб, а я — твая рабіна,
Шумім лісцём у згодзе лебядзінай.

Г. Дашкевіч.

Паглядамі сустрэліся на хвілю:
«Ну як жыццё?» — «Змагаемся паціху...»
Зноў — хто куды. Нат не пагаварылі.
Адно руку паціснулі на ўздыху.

«Бывай, бывай!..» — «Мо ўсё ж — да пабачэння?..»
Дасць Бог, яшчэ звядуць нас пуцявіны
І мы з табой папросім прабачэння
За несустрэч балючыя хвіліны.

М. Шабовіч.

201. Запішыце ў адпаведнасці з пунктуацыйнымі нормамі народныя выслоўі пра надвор'е, прыроду.

1. Авёс кажа Кінь мяне ў грязь, то будзеш князь. 2. Восень кажа Ураджу а вясна кажа Яшчэ пагляджу. 3. Мароз казаў І ў маі тры дні маю. 4. Піліпаўскі лёд кажа Хоць трашчу, але не пушчу. 5. Юрый сказаў Жыта ўраджу а Мікола Пачакай, пагляджу.

202. Прачытайце тэкст, вызначце яго асноўную думку. Чаму ручнік называюць дарогай у неба? Што вы ведаеце пра сімваліку ўзораў ручніка? У якіх абрадах беларусаў і з якой мэтай выкарыстоўваецца ручнік? Спішыце тэкст, расстаўляючы прапушчаныя знакі прыпынку, і растлумачце іх пастаноўку.

Дарога ў неба

Неглюбскія ручнікі ўсё роўна што слуцкія паясы. З адной толькі розніцай: апошнія захаваліся фрагментарна*, першыя — ва ўсёй красе наіўнай даўніны.

Еду ў Ветку з надзеяй на знакамiты музей. На шырокай лесвіцы музея мяне сустракае Ларыса Раманава, вядучы навуковы супрацоўнік^{сн}, і зазначае

У Неглюбцы гавораць што ручнік — гэта дарога ў неба. Варта толькі паглядзець на арнамент. Знатакі сцвярджаюць што ў ім зашыфравана мова зносін з вышэйшымі сіламі.

На «музейным» аўтамабілі слізгочам па ўезджанай снежнай дарозе ў аграгарадок Неглюбку.

Ручнікі, вытканыя па мясцовых традыцыях, напоўнены арнаментальнымі знакамі самым старажытным з якіх некалькі тысяч гадоў мая спадарожніца Ларыса Раманава дастае з сумкі старажытнае палатно якое вязе «расшыфроўваць» у Неглюбку Як бяровенне было

асноўным будаўнічым матэрыялам хаты так і ручнікі з'яўляліся своеасаблівым будаўнічым матэрыялам унутранай прасторы хаты і духоўнай прасторы сям'і.

Сапраўдных майстрых захавальніц вясковага рамяства ў Неглюбцы яшчэ можна адшукаць. Соф'я Астапенка сустракае нас ля варот.

Праходзьце. Кросны яшчэ не ставіла. Але сяду з дня на дзень. Душа просіць шчыра прызнаецца яна.

А ў пакоі погляд адразу гіпнатызуе сапраўднае чырвоны кут з іконай прыбранай ручнікамі. І сярод іх неглюбскі з тысячы адрозніш.

З маці яго ткалі, калі мне гадоў 12 было. Выцвіў трошкі берагу.

Ахвотна нам выкладвае сваё багацце дзецям і ўнукам наткала.

Я ўжо мала чаго памятаю з матчыных слоў якія знакі ды аб чым хавае пад хустку сівыя пасмы гэта ўжо пажылая жанчына Але без абраза і ручнікоў дом для мяне безабаронны атрымліваецца пусты. А ручнік дзетка жывы гэта ж дарога да неба і вяртанне з яго (*Паводле В. Дралюк*).

203. Прачытайце тэкст. Падбярыце заглавак у адпаведнасці з асноўнай думкай.

Праз пэўны час на бераг выйшлі юныя вандроўнікі. Хлопцы пазадзіралі галовы, разглядваючы дрэвы ў лесе. Нізкая таполя, на якой уладкавалася адзінокая варона, іх не зацікавіла, куды больш усхвалявалі іх вершаліны елак і соснаў. Першым агучыў сваю трывогу Віктар

У мяне благое прадчуванне.

У мяне таксама прамовіў Мірон.

Вы пра што ўстрывожылася Юлька.

Здаецца, мы высадзіліся на *востраве* змрочна сказаў Віктар.

З чаго ты ўзяў ускіпела сястра.

Прыгледзься да старых хвой указаў на дрэвы Мірон З поўначы іх кроны пакрыты мохам. А з паўднёвага боку — чыстыя.

Для Юлькі ўсе дрэвы ў лесе былі аднолькавыя.

І што гэта азначае паціснула яна плячыма.

Што мы апісалі круг.

Ты ўпэўнены гатова была расплакацца Юлька.

Дрэвы не падманваюць. Калі мы выйшлі з месца начлегу, мох рос на хвоях з паўднёвага боку. А цяпер — з паўночнага.

Значыць, мы вернемся туды, дзе начавалі жажнулася Юлька.
Але паныла сказаў Мірон.

Не хачу туды вяртацца заверашчала Юлька Мне там не падабаецца!
Прыдумайце што-небудзь!

Сонца мінула зеніт. Сціх вецер, і ад балота хмарай падняліся камары, якія закружыліся над галовамі падлеткаў, палезлі ў нос, у вочы, у валасы. Юныя падарожнікі наламалі галінак з кустоў і, адмахваючыся імі, таропка пабрылі па беразе.

З поўначы нас аддзяляе ад вёскі разліў Прыпяці ўголас разважаў Віктар З поўдня — балота. Мусіць, трэба высветліць: можна яго прайсці або не? Што ты думаеш на гэты конт, Мірон? Што рабіць? (Паводле Я. Конева).

Як вы думаеце, што адказаў Мірон?

Запішыце канструкцыі з простаю мовай у адпаведнасці з пунктуацыйнымі нормамі.

- Раствлумачце напісанне выдзеленых слоў.

Раскрыйце значэнне слова *зеніт*.

204. Прачытайце тэкст. Перакладзіце яго на беларускую мову.

Важнейший ориентир

В безоблачную погоду *сориентироваться* на местности поможет *солнце*. Ровно в полдень оно указывает направление точно на юг в любом месяце года. До этого времени солнце находится в юго-восточном секторе небосвода, а после — в юго-западном. В день осеннего равноденствия солнце восходит на востоке точно в 7 часов, а заходит на западе в 19 часов. В 10 часов оно указывает направление на юго-восток, а в 16 находится в юго-западном секторе небосвода (По А. Русаленко).

- Раствлумачце напісанне выдзеленых слоў у перакладзе на беларускую мову.

Выкарыстоўваючы матэрыялы гэтага і папярэдняга практыкаванняў, дадатковую літаратуру, падрыхтуйце паведамленне пра арыенціры на мясцовасці.

205. Прачытайце. Аформіце канструкцыі з простаю мовай у адпаведнасці з пунктуацыйнымі нормамі лінейным спосабам.

1. Сынаў адказ быў заўсёдным і лаканічным / Неяк пражыву! (Ю. Зарэцкая). 2. Дзік! / міжволі падумалася хлопцу / Хутчэй за ўсё, дзік! (Г. Аўласенка). 3. Не пашчасціла сёння. Так бывае. Але надзея ёсць, а без яе не варта на раку выбірацца / разважаў рыбак

(М. Бусько). 4. Ну нашто табе / скажуць мне гэтак / у чужое жытло заглядаць? (М. Кулеш). 5. Усім патрэбна ўвага. І бярозе таксама / падумалася жанчыне (У. Цішуроў). 6. Раскажыце цікавае пра партызан / папрасіла дзяўчына. 7. А цяпер я думаю / Як жа добра і правільна, нават бездакорна ўсё склалася. Якое яно мудрае, жыццё... (Т. Шымко). 8. Старажытны мудрэц павучае / Што заўсёды ў руху, тое вечнае (У. Лінскі). 9. Напэўна, нядаўна маланка пацэліла, падпаліла / падумаў Базыль (А. Якімовіч).

206. Прачытайце тэкст. Дайце яму заглавак у адпаведнасці з асноўнай думкай. Аформіце канструкцыі з простаай мовай згодна з пунктуацыйнымі нормамаі лінейным спосабам.

Паснедаць Сцяпану Ануфрыевічу, як меркаваў, не ўдалося. Толькі ён пераступіў парог хаты, як мілагучна заспяваў «Паланэз Агінскага» мабільнік. Хто б там мог быць Сцяпан Ануфрыевіч не без хвалявання паднёс да вуха тэлефон. Павіталіся. Ты дзе, сынку Амаль дома я баця. Тры кіламетры якіх не даехаў да цябе. Слізка, машыну занесла, і я ўляцеў у кювет. Але ты не хвалюйся, усё добра. І са мной, і з машынай. Снег свежы, мяккі. Толькі выбрацца сам не магу... Сеў моцна. Схадзі, баця, папрасі Віцю Бародкіна, хай выцягне сваім «Беларусам». Адным словам, ты мяне зразумеў. Чакаю А чаго ты надумаўся так рана, ды ў такое надвор'е Снегу ж намяло — свету белага не бачна. Неслух ты, Ануфрый! Чаго-чаго? Ды за табой жа еду.

Сцяпан Ануфрыевіч адарваў мабільнік ад вуха, прабурчэў сам сабе За мной ён едзе. Ну, і што ты яму, сыну, скажаш? Даў жа адварот паварот, а ён, бачце, усё роўна, сваю лінію гне. Баіцца, што замерзну я тут адзін... Я ж і кажу: неслух... (Паводле В. Ткачова).

Чаму Сцяпан Ануфрыевіч называе сына неслухам?

Раскрыйце значэнні слоў *паланэз*, *кювет*.

Карыстаючыся дадатковай літаратурай, падрыхтуйце паведамленне пра Міхала Клеафаса Агінскага.

207. Прачытайце. Аформіце канструкцыі з простаай мовай у адпаведнасці з пунктуацыйнымі нормамаі нелінейным спосабам.

1. Больш нічога не гавары, хопіць... / папрасіла я (Г. Васілеўская).
2. Ведаю я Маню Праневіч, але вучуся на іншым факультэце / прамовіла дзяўчына і дадала / Гэта толькі на кафедры могуць сказаць, у якой аўдыторыі яна цяпер (Р. Баравікова).
3. Надыходзіць зіма... / прамовіў юнак, звяртаючыся немаведама да каго / Чарговы год пады-

ходзіць да лагічнага завяршэння (С. Мацін). 4. Аліна павярнулася да Тані / Таня, ты запамніла адрас, па якім адвозіла чамадан (А. Беланожка). 5. Лаўрэн Ігнатавіч / спытала незнаёмка / Я са школы мастацтваў. Мы паўгадзіны назад размаўлялі па тэлефоне (І. Карэнда). 6. Я таксама рады / запэўніў Забаронак / Надзвычай рады. І за сябе, і за вас (І. Клімянкоў). 7. Што за віна / папытаўся Сярожа (В. Гардзей). 8. Заплакала маці. Ён абняў яе за плечы / Мама, не плач... Я ўсё зразумеў... (Д. Пятровіч). 9. Ах, якое сёння неба зорнае / усклікнуў Валодзя (Л. Левановіч). 10. Ах, час, час / задуменна вымавіла я, калі разглядала свае дзіцячыя рэчы / Як павольна ты цягнешся ў дзяцінстве і хутка ляціш у дарослым жыцці (Т. Дземідовіч). 11. Ноччу будзе мароз / запэўніў Сяргей Сталетнік, выйшаўшы разам з усімі (У. Гніламедаў). 12. Яшчэ пяць хвілін — і паварочваем назад / умольна зірнула на брата Юля і крыкнула / Бачу наперадзе лес (Я. Коней).

208. Прачытайце тэкст. Прозвішчы яшчэ якіх беларускіх спартсменаў занесены ў Кнігу рэкордаў Гінеса? Запішыце дыялог, дапісваючы словы аўтара і расстаўляючы знакі прыпынку.

Аднойчы беларускі фехтавальшчык, алімпійскі чэмпіён і прызёр, дзесяціразовы чэмпіён свету Аляксандр Раманькоў папрасіў прадаўшчыцу кнігарні даць яму паглядзець Кнігу рэкордаў Гінеса. Але атрымаў адмову

Кнігу трэба распячатваць яна ж упакавана ў плёнку

Там напісана пра мяне

Так я і паверыла

Сапраўды

Добра. Але калі вас там не акажацца вы купіце кнігу

На тым і вырашылі. Упакоўку дарагога выдання распячаталі. І якое ж было здзіўленне прадаўшчыцы, калі са старонкі кнігі на яе глядзеў гэты самы дзіўны пакупнік... (А. Ванковіч).

209. Пабудуйце паводле прапанаваных схем канструкцыі з простаай мовай на тэму «Нечаканая сустрэча».

1. «П?» — а. 2. «П, — а, — п». 3. А: «П!» 4. «П! — а: — П».

Выкарыстоўваючы канструкцыі з простаай мовай, напішыце сачыненне-апавяданне на адну з тэм: «Экскурсія ў Нацыянальную бібліятэку Беларусі», «Экскурсія ў Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь» і да т. п.

§ 15–1

